

Hírek

2019-ben az MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottságában felmerült az újonnan felfedezett kémiai elemek magyar elnevezésének kérdésköre, ugyanis a 104–110-es rendszámú nevek közül némelyik ellentmondott a korábbi hagyományoknak, részint a megnevezés, részint az íráskép vonatkozásában. A bizottság jóváhagyásával felállt egy eseti bizottság a terminológia rendezésére. Az alábbiakban az eseti bizottság előterjesztését adjuk közre, amely tartalmazza a változtatási javaslatok tételes indoklását is azon túl, hogy a javaslatok immár megvalósult eredménynek is tekinthetők.

A megszülető javaslatot a bizottság megtárgyalta és elfogadta. A módosított, javított nevezéktan szakmai berkekben is elfogadásra talált.

***

A Magyar Tudományos Akadémia VII., Kémiai Tudományok Osztálya, XI., Fizikai Tudományok Osztálya, illetve Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottsága kiküldte a Nagy József (PhD), Sólyom Jenő (az MTA rendes tagja), illetve Mártonfi Attila (PhD) tagokból álló eseti bizottságot az újonnan felfedezett és elnevezett kémiai elemek magyar nevére irányuló javaslatok megtételére.

A 103-as rendszámú elemig Fodorné–Simándi 1995 tartalmazza az elemek nevét, a bizottság ezeket áttekintette, és teljes mértékben elfogadta.

Fodorné 2003 és Fodorné–Horányi–Kiss–Simándi 2008 már tartalmazza a 104–110-es rendszámú elemek magyar nevét. Ezek közül némelyik azonban ellentmondott a korábbi konvencióknak, így a 104–118-as rendszámú elemek magyar nevére teszünk javaslatot az alábbiakban.

Az elemek nevének írásában **két alapelv** érvényesült eddig is, és ezt célszerű követni a jövőben.

1. Az elemek neve a kiejtés szerinti írásmódot követi, két megszorítással. Egyfelől megőrizzük az idegen *ch* és *x* betűket is: *oxigén*, *technécium*, *xenon*. Másfelől bizonyos esetekben etimológiai okokból megtartunk olyan írásképet, amelyet a magyar hangtani szabályok módosítanak: *itrium* [itrium], *einsteinium* [ejnstejnium].

2. Az *-ium* végű nevek írása a középkori latinság hangsúlyviszonyait a magyarban hosszúsággal visszaadó ejtémódot követi. Ez jelen esetben azt jelenti, hogy amennyiben az ilyen végződést megelőző utolsó szótag nem mássalhangzóra végződik (azaz nyílt), a magánhangzó hosszú lesz, egyébként rövid (pl. *kálium* – *kalcium*). Továbbá *-ium* végű névben a töben eredetileg hosszú magánhangzó is megrövidül: *plutónium*, *nobélium*. Ezt az elvet a tárgyalt elemek körében is érvényesítjük.

Az egyes elemek nevének a következőket javasoljuk, tételes indoklással.

104 Rf korábban: *radzerfordium* – Javasoljuk a ***raderfordium*** írásmódot. Az angol *th* [ð] *dz*-vel való visszaadása mind fonetikai, mind fonológiai értelemben téves (noha kétségtelen, régebben voltak ilyen próbálkozások). A legjobb közelítés a *d*-s írásmód. – Felmerült még az angolos forma megtartása (*rutherfordium*) is, de ez sértené a kiejtés szerinti írásmódot.

105 Db ***dubnium*** – Nincs szükség semmiféle módosításra a korábban kodifikált alakon.

106 Sg ***sziborgium*** – Felmerülhetne az eredeti személynévnek inkább megfelelő hosszú *i*-s írásmód, de az ellentmondana a *plutónium* és a *nobélium* fenti példájának.

107 Bh korábban: *borium* – Mivel az elem neve így (különösen a szükségesség hosszúságjelöléssel: *bórium*) nagyon könnyen összetéveszthető a *bór* elem nevével, kivételesen megőrizzük az eredeti név *h*-ját: ***bohrium***.

108 Hs **hasszium** – Minthogy az *ssz* ebben a névben azért hosszú, hogy a nyugat-európai helyesírások szerint ne sugalljanak [z]-s olvasatot, felmerülhet az *sz*-es írásmód (vö. angol [ˈhæsiəm]). Ez viszont magánhangzónyúlással járna. A *hászium* név kevésbé tűnik természetesnek, mint a *hasszium*, így egyértelműen kitarunk a korábbi névforma mellett.

109 Mt korábban: *meitnerium* – A fenti 2. alapelv alapján a helyes névalak: **meitnérium**. A kiejtés szerintitől való minimális eltérés összhangban van az *einsteinium* névalakkal.

110 Ds **darmstadtium** – A kiejtés szerintitől való minimális eltérés összhangban van az *ittrium* névalakkal.

111 Rg korábban: *röntgenium* – A 2. alapelv miatt: **röntgénium**. Noha a *röntgen* szó nagyon közismert, a hasonló *nobélium* esetében is érvényesül a hosszúságjelölés.

112 Cn **kopernícium** – A hátulról harmadik, nyílt szótag magánhangzója hosszú.

113 Nh **nihónium** – A hátulról harmadik, nyílt szótag magánhangzója hosszú.

114 Fl **fleróvium** – A hátulról harmadik, nyílt szótag magánhangzója hosszú.

115 Mc **moszkóvium** – A hátulról harmadik, nyílt szótag magánhangzója hosszú.

116 Lv **livermórium** – A hátulról harmadik, nyílt szótag magánhangzója hosszú.

117 Ts **tenesszium** – Ez a legproblematisabb név. A IUPAC szabályai szerint ugyanis a halogénelemek nevének *-in*-re kellene végződnie. A magyarban azonban nemhogy a *fluor*; a *klór*; a *bróm* és a *jód*, de az *asztácium* esetében sem követjük ezt az előírást. Két elvi lehetőség adódik tehát: 1. követni az *asztácium*nál alkalmazott megoldást, és *-ium* végződéssel illetni ezt az elemet; 2. érvényesíteni a IUPAC ajánlását, de ebben az esetben visszamenőleg, az *asztatin* esetében is így kellene eljárni. Ekkor a 117-es elem *teneszin* lenne. Az előbbi megoldást javasoljuk. – A mássalhangzó-hosszúságok kapcsán az alábbiak érdemelnek megfontolást. Angolul a szó belseji mindkét mássalhangzót kettőzött betűvel írják, de röviden ejtik. A kiejtés szerinti írást követve tehát mind az *n*-nek, mind az *sz*-nek rövidnek kellene lennie. Ebben az esetben azonban a hátulról harmadik szótag magánhangzóra végződne, így megnyúlna: *tenészium*. Ez kevésbé tűnik természetesnek, és gyengébb asszociációs kapcsolatban van a *Tennessee* névvel, mint az ajánlott *tenesszium*.

118 Og **oganeszon** – Minthogy az örmény származású orosz névadó orosz neve *Oganyeszjan*, s a kettőzött betű az angolos alakban csupán arra szolgál, hogy ne [z]-nek ejtsék a nevet, a rövid *sz*-es írást támogatjuk.

SZAKIRODALOM

- Fodorné Csányi Piroska–Simándi László 1995. *Szervetlen kémiai nevezéktan*. A Magyar Kémiai Elnevezés és Helyesírás Szabályai. Magyar Kémikusok Egyesülete, Budapest.
- Fodorné Csányi Piroska 2003. *Szervetlen kémiai nevezéktan II*. A Magyar Kémiai Elnevezés és Helyesírás Szabályai. A Kémia Újabb Eredményei 92. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Fodorné Csányi Piroska–Horányi György–Kiss Tamás–Simándi László 2008. *Szervetlen kémiai nevezéktan. A IUPAC 2005. évi szabályai*. A Magyar Kémiai Elnevezés és Helyesírás Szabályai. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Mártonfi Attila – Nagy József – Sólyom Jenő
MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottság